

Anotace studentských prací

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná. 1997, vol. 46, iss. G39, pp. [185]-213

ISBN 80-210-1705-8

ISSN 1211-6815

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111177>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

SBORNÍK PRACÍ FILOZOFICKÉ FAKULTY BRNĚNSKÉ UNIVERZITY
STUDIA MINORA FACULTATIS PHILOSOPHICAE UNIVERSITATIS BRUNENSIS
G 39 – SOCIÁLNÍ STUDIA 2, 1997

ANOTACE STUDENTSKÝCH PRACÍ

PRÁCE STUDENTŮ

Přinášíme krátké výtahy z diplomových prací, které byly zadány a vedeny jako součást projektu „Historické a sociologické souvislosti ekologicky příznivých variant životního způsobu“. Reference jsou pro přehlednost podřízeny jednotné struktuře. Ve většině případů vyjadřují stav po obhajobě práce, t. j. mohou být oproti původní verzi obohaceny o zkušenost autora z diskuse nad textem.

Práce jsou převážně empirického charakteru. Jejich zařazení k tématu projektu je stručně zdůvodněno v úvodu každé zprávy. Studie jsou různé úrovně zpracování a lze vůči nim mít řadu kritických výhrad. Některé uvádíme slovy oponentského posudku, další (většinou metodologické) čtenáře možná napadnou. Navzdory četným nedostatkům představuje každý z těchto začátečnických pokusů původní přínos v sociologickém poznávání. Upozorňuje aspoň v náznaku na existenci určité sociální skutečnosti, pozoruhodné z hlediska tématu tohoto sborníku. Na závěr uvádíme témata prací teprve rozpracovaných.

Hana Librová

Richard Černý: Louky a lidé v Bílých Karpatech

(Bakalářská práce obhájená v roce 1996 na katedře sociologie FF MU, 72 s.)

Vedoucí práce: doc. RNDr. Hana Librová

Louky jsou důležitou součástí kulturní krajiny, která byla po dlouhé věky utvářena člověkem. V letech intenzifikace zemědělství však byly vystaveny neuváženým a ničivým zásahům. Snaha o záchranu a obnovu luk vyvstala po roce 1989. Podnítila tak i proměnu obecnějšího náhledu na louky jako na útvary vzácné a cenné pro ekologickou stabilitu krajiny. Anotovaná práce vznikla z podnětu ZO ČSOP Kosenka ve Valašských Kloboukách. Její těžiště leží v empirickém výzkumu. Autor se pokusil zjistit, zda také u osob, které pečují o louky v Chráněné krajinné oblasti Bílé Karpaty, je patrná tato změna náhledu – zda louku udržují pouze jako zdroj ekonomického zisku (dotace MZ a MŽP ČR), či také oceňují její ekologickou a estetickou hodnotu.

Oponentura práce byla svěřena PhDr. Liboru Musilovi. Práci považuje za teoreticky i metodologicky adekvátně koncipovanou, empiricky věrohodnou a obsahově konzistentní. Autorovi vytýká některé zjednodušující interpretace a strohý závěr, v němž opomněl zasadit zjištěná data zpět do teoretického rámce – sociologicky zajímavého vztahu zemědělce ke krajině.

V úvodní teoretické části práce autor seznamuje čtenáře s poznatky ekologické literatury vztahující se k lučním porostům (biologické a ekologické charakteristiky), k jejich historii na našem území obecně a v prostoru Bílých Karpat zvláště. Problémem vztahu člověka (zemědělce) ke krajině se zabývá v širším kontextu sociologických a sociálně-psychologických teorií.

Louka je přechodným antropogenním ekosystémem, společenstvím na nižší úrovni stability, musí být proto v rovnovážném stavu udržována lidskou činností. Autorovi dostupná sociologická a sociálně-psychologická literatura vyvrací romantický stereotyp zemědělce jako ochránce krajiny. Jeho primárním zájmem je podle ní produkce na daném pozemku. Ekologicky únosné hospodaření bylo v minulosti vynuceno sekundárně tlakem přírodního prostředí, které člověk nedokázal ovládnout; teprve technický pokrok moderní doby přivedl přírodu do podřízeného postavení a rovnováhu mezi zemědělcem a krajinou (tzv. sekundární homeostázu) narušil.

Autor se pokusil obecnou platnost tohoto pojetí, které dobře vystihuje přístup ke krajině v dobách intenzivního hospodaření, zpochybnit. Předpokládá, že s návratem půdy do soukromých rukou a vlivem ekologické osvěty je možné uvažovat o jakési regresi k tradičně udržitelnému zemědělství, k ekologicky šetrnější péči o svěřenou půdu.

Výzkumné otázky:

- 1) Kdo jsou lidé, kteří pečují o trvalé travní porosty? (sociálně-demografické charakteristiky)
- 2) Proč tito lidé o louky pečují? Stojí za jejich snahou pouze státní dotace?

Mají povědomí o ekologické hodnotě luk?

3) Ovlivňuje postoj ke krajinným prvkům tradice zemědělského hospodaření v rodině? Figuruje zde louka jako folklórní fenomén?

Základní soubor: vlastníci lučních pozemků, kteří v roce 1994 požádali o dotaci na údržbu a ochranu trvalého travního porostu v CHKO Bílé Karpaty

Výzkumný soubor: vyčerpávající šetření, bylo získáno 91 dotazníků

Metoda sběru dat: dotazníkové šetření

Doba sběru: léto 1995

Věkový průměr hospodářů je poměrně vysoký (50 let), jejich vzdělání spíše nižší (82,4% bez maturity). Naprostou většinu tvoří drobní vlastníci půdy (do 3 ha), kteří se zemědělskou činností neživí. Louka je součástí jejich domácího hospodářství a pečují o ni ve svém volném čase.

Většina respondentů v kraji vyrůstala (90%) a louky získala dědictvím (75%), kontinuitu lučního hospodaření v rodině tedy výzkum prokázal. Hospodáři, především ti starší, také často vyjadřovali přání, aby tato tradice zůstala zachována (76%). Naopak váhavý postoj mladších respondentů poukázal na možné nebezpečí generační diskontinuity. Na určitá úskalí upozornil i fakt, že v péči o louky hodlá sice více než polovina hospodářů (58%) pokračovat i bez finančního příspěví státu, málokterému z nich se však louka jeví jako ekonomicky výhodná (12%), mnozí ji hodlají využít jinak (24%) či ponechat ladem (15%).

Luční hospodáři byli poměrně dobře informováni o ekologické hodnotě jejich pozemků (43% respondentů ví o chráněných rostlinách, 8% zná i jejich konkrétní názvy), manifestovaný postoj k ochraně přírody a také luk byl převážně kladný.

Pro změnu obecnějšího náhledu lučních hospodářů na louku jako na ekologicky cenné území je podstatné, že ji oceňují nejen jako součást zdejší krajiny a pastvinu, ale také jako druhově pestré místo s chráněnými rostlinami a prostor pro jiné živočichy. Ve srovnání s dalším tradičně zemědělským krajinným prvkem, jako je pole, figuruje louka v povědomí hospodářů spíše jako esteticky a emocionálně kladný fenomén (barevná, krásná, mnohotvárná, příjemná, plná života, veselá), v rovině utilitární (užitečná, úrodná) je hodnocena více negativně. V tomto ohledu výzkum prokázal významný posun v kladném hodnocení luk oproti výsledkům podobných šetření ze 70. let a přesvědčivě doložil, že motivy, které hospodáře vedou k péči o jejich luční pozemky, nejsou podmíněny jen čistě ekonomickými zájmy.

Zdeněk Dytrt: Z měst do vesnic v Orlických horách

(Bakalářská práce obhájená v roce 1997 na katedře sociologie FF MU, 63 s.)

Vedoucí práce: doc. RNDr. Hana Librová

Mnozí environmentalisté, bioregionalisté i zastánci přímé demokracie spojují své představy o řešení ekologické krize s decentralizací. Decentralizované útvary tu ztělesňují ideální prostor pro ekologicky šetrnější formy života. V některých západních zemích jsou naznačeny dekoncentrační migrace obyvatelstva. Představovaná práce pátrá po těchto tendencích v České republice. Sleduje obyvatele Orlických hor, kteří se přestěhovali z městských sídel do malých obcí, a pokouší se najít motivy jejich migrace, včetně případné snahy po alternativním způsobu života či obnově venkovského prostoru.

Oponentura práce byla svěřena PhDr. Liboru Musilovi. Oponent oceňuje nesnadné, a přesto dobře zvládnuté, utváření výzkumného souboru a řadu zajímavých informací, jež výzkum přinesl. Autorovi naopak vytýká teoretickou neujasněnost problému, především vzájemné souvislosti mezi fenomény decentralizace a dekoncentrace. Teoretická a empirická část výzkumu nejsou dostatečně propojeny.

Teoretická část práce se opírá o decentralizační ideje a vize alternativních myslitelů (A. Toffler, E. F. Schumacher, J. Keller). Autor stručně představuje utopické a urbanistické studie, které se zabývají vztahem města a venkova (T. More, T. Campanella, Ch. F. M. Fourier, R. Owen, E. Howard, F. L. Wright). Venkovu – jeho potenciálu vzhledem k ekologicky příznivějšímu životnímu způsobu i konkrétním projektům jeho obnovy – věnuje samostatnou kapitolu. Vesnice zde reprezentuje onen decentralizovaný prostor, v němž jsou lidé blíž přírodě i sami sobě. Tuto část práce uzavírá přehled migračních statistik, vypovídajících o migrační realitě a sídelních preferencích v České republice.

Vzhledem k výzkumnému záměru je pro autora klíčový pojem alternativního životního způsobu, s nímž je koncept decentralizace často spojován. Migranti na venkov jsou tu v souladu s teorií o tzv. elitní migraci (Librová, 1997) často ztotožňováni s nositeli ekologicky příznivějšího životního stylu, uvědomnělymi obnovovateli života v malých sídlech.

Autor se pokusil s touto teorií polemizovat. Ve svém výzkumu, sledujícím motivy migrantů k jejich přesídlení na venkov, formuluje hypotézu, že převažují důvody, které nacházíme v demografických statistikách (následování životního partnera, odchod do důchodu, nepříznivá bytová situace ve městech, nadprůměrná „stěhovavost“ respondenta), nikoli motivace vedené snahou po alternativním, ekologicky příznivějším životě.

Výzkumné otázky:

1) Kdo jsou lidé, kteří se v posledních deseti letech přestěhovali z města (s více než 30 000 obyvateli) do vesnice v Orlických horách (s méně než

2 000 lidmi)? (sociálně-demografické charakteristiky)

2) Jaké byly motivace jejich migrace?

Základní soubor: osoby, které se přistěhovaly do malých obcí v Orlických horách (dle definice)

Výzkumný soubor: vyčerpávající šetření, získáno 95 dotazníků

Metoda sběru dat: dotazníkové šetření

Doba sběru: srpen – říjen 1996

Autor prováděl typologický výběr. Adresy respondentů získal na obecních úradech a ve spolupráci s místními lidmi. Výzkumná zjištění lze zobecnit na region Orlických hor.

Populace migrantů je výrazně mladší a vzdělanější než obyvatelstvo cílových okresů. Téměř polovinu z nich tvoří mladí lidé do 35 let věku (45%), více než třetina má vysokoškolské vzdělání (35%). Mezi respondenty je velký podíl těch, kteří se častěji stěhují (16% respondentů měnilo trvalé bydliště již alespoň čtyřikrát).

Život na venkově respondenti hodnotí vcelku příznivě. Polovina z nich (48%) považuje vesnici za lepší místo k životu než město, výhody venkova spatřují především v možnosti uniknout městskému shonu, věnovat se zemědělství a pobývat v zdravějším životním prostředí (nejčastěji uváděný důvod pro odchod z města – 47%). Výzkum však potvrdil opakovaná zjištění demografů, že výraznými stimuly mladších lidí k opuštění města jsou také problémy se získáním bytu (35%) a následování životního partnera (28%).

Imigranti z tohoto výzkumu představují pro obec přínos. Vůči vesnickému společenství jsou otevření (pouze 11% udává, že žijí spíše uzavřeně) a váží si dobrých sousedských vztahů. Většina z nich se účastní obecních akcí a slavností, téměř čtvrtina (22%) se podílí na jejich přípravě.

Řada respondentů inklinuje k ekologicky šetrnějším postojům (např. nechuť k nakupování nových nepotřebných věcí) a k samozásobitelství, zemědělská činnost je, zejména s ohledem k jejich městskému původu, poměrně rozsáhlá. Vizím futurologů o zásadní roli moderních způsobů komunikace v decentralizačním procesu odpovídá i dobrá vybavenost migrantů telefony (51%) a osobními počítači (32% vlastní, 21% uvažuje o jejich koupi).

Výzkum tedy potvrdil některá zjištění demografů o motivacích migrace z města na venkov. Zároveň však prokázal opodstatněnost teorie o tzv. elitní migraci. Sklony této migrující elity k ekologicky šetrnějšímu životnímu stylu nejsou zanedbatelné, k jejich hlubšímu pochopení by však bylo nutno užít jemnější techniky šetření.

Kateřina Emmerová: Lipnice 95 – zpráva o posluchačích nezávislé a alternativní hudby

(Bakalářská práce obhájená v roce 1996 na katedře sociologie FF MU, 78 s.)

Vedoucí práce: doc. RNDr. Hana Librová

Cílových skupin obyvatelstva, u nichž bychom mohli očekávat otevřenost k ekologickým problémům a ekologicky příznivému způsobu života, je celá řada. Mezi potenciálně oslovitelné patří také posluchači alternativní a nezávislé hudby. Vzhledem k tomu, jak žádoucí je z hlediska šíření ekologicky příznivých norem zainteresování „ne-zelených“ skupin obyvatelstva, autorka zvolila pro svůj výzkum fakticky významné a sociologicky relevantní prostředí – publikum festivalu nezávislé hudby Lipnice 95. Těžiště práce leží v empirickém výzkumu postojů a názorů tohoto publika, zaměřeném na jeho hodnotovou orientaci a reflexi ekologických problémů.

Oponentura byla svěřena Csabovi Szaló. Oponent oceňuje autorčinu schopnost pracovat s literaturou, vytýká jí však, že nedokázala literaturu využít k formulaci hypotéz a dostatečně propojit teoretickou a empirickou část práce. Interpretace dat tak podle jeho názoru postrádá jasnou linii vedení argumentu.

V teoretické části práce autorka sleduje, kdy a za jakých společenských podmínek se v euro-americkém kulturním prostředí vynořila tzv. nezávislá a alternativní hudební scéna, jaké společenské postoje charakterizují její protagonisty a jakou roli tato hudba sehrála v kontextu společenských změn 20. století. Zvláštní pozornost věnuje také vývoji této hudební scény v České republice.

Alternativní hudební scéna se vyznačuje především snahou zachovat si jak uměleckou, tak ekonomickou nezávislost. V 70. letech se objevila nezávislá umělecká sdružení a vydavatelství, jejichž klienti si mohli dovolit svobodně tvořit a otevřeně a kriticky reagovat na soudobé společenské problémy (předsudky, zbrojení, konzumní životní styl). Tato sdružení v různých podobách nadále existují a s nimi poměrně velký okruh jejich sympatizantů, spřízněných podobnými životními postoji.

V bývalém Československu se alternativní hudba profilovala zároveň jako politická opozice. Nezávislá seskupení byla odkázána na neveřejná vystoupení. Situace se poněkud uvolnila ve druhé polovině 80. let. Jedním z ojedinělých festivalů alternativní hudby, které se v té době objevily, byl i festival v Lipnici nad Sázavou. Jeho dnešní organizátoři se i nadále snaží nabídnout více než hudební zážitky. Jako „Malý festival pro malou planetu“ poskytuje svým příznivcům nevtíravou formou také informace o ekologických problémech.

Výzkumné otázky:

1) Kdo jsou lidé, kteří navštívili festival alternativní hudby Lipnice 95?

(sociodemografické charakteristiky)

2) Vnímají tito návštěvníci současné ekologické problémy?

Základní soubor: 380 návštěvníků festivalu Lipnice 95, kteří si zakoupili vstupenku

Výzkumný soubor: 94 návštěvníci, kteří si zakoupili vstupenku a vyplnili přiložený dotazník (samovýběr)

Metoda sběru dat: dotazníkové anketní šetření

Doba sběru: 1. – 3. září 1995

Autorka si je vědoma, že prezentované výsledky jsou poznamenány selektivní návratností dotazníků.

Návštěvníky festivalu, ochotnými zodpovědět otázky v dotazníku, byli převážně mladí lidé (průměrný věk 22,5 roku), svobodní a bezdětní (85,2%), mezi nimi více než třetina studentů středních a vysokých škol (36,2%). Také vzdělanostní struktura souboru se ukázala jako poměrně vysoká (střední s maturitou 58%, vysokoškolské 12%).

Důvodem jejich účasti na festivalu nebyla pouze hudba, ačkoli výzkum potvrdil, že je tím hlavním vodítkem. Více než polovina respondentů však nepovažuje hudbu za to nejpodstatnější, ty mladší přitahuje možnost sociálního kontaktu s lidmi podobných zájmů, starší respondenty (nad 30 let) spíše dobrá tradice festivalu.

Ve shodě s protagonisty alternativní hudby kladli respondenti ve svých postojích větší důraz na nemateriální hodnoty (rozvoj talentu, přátelé, knihy, ideje, vědomosti). Výzkum prokázal, že návštěvníci festivalu vnímají ekologické problémy jako závažné ohrožení pro lidstvo (72,3%), nevědí však, jak tuto skutečnost ve svém vlastním životě zohlednit.

Na základě zjištěných údajů autorka v závěru konstatuje, že se návštěvníci festivalu jeví jako perspektivní sociální skupina, svým zaměřením i hodnotovou orientací otevřená odpovědnému způsobu života, zejména vezmeme-li v úvahu, že jde o lidi mladé a vzdělané. Snahu organizátorů festivalu zprostředkovat jim informace o ekologii pak nezbyvá než ocenit.

Jana Fridrichová-Veškrnová: Brněnští „jogíni“**(sociálně-demografická charakteristika a pokus o nalezení motivace)****(Bakalářská práce obhájená v roce 1993 na katedře sociologie FF MU, 67 s.)****Vedoucí práce: doc. RNDr. Hana Librová**

Duchovní uvolnění, které přinesl rok 1989, umožnilo v České republice vzepětí nové vlny zvýšené religiozity – ať již křesťanské či orientované k východním náboženstvím. Spolu s nimi prožila, co se širší společenské odezvy týče, své znovuzrození také jóga. Lidé praktikující jógu tak tvoří novou specifickou sociální skupinu, u níž je patrná snaha po redefinování smyslu vlastního života a jeho zdokonalení po stránce fyzické i duchovní, a u níž lze proto předpokládat větší vnímavost k problémům současného světa i zodpovědnější přístup k životu vůbec. Hledáme-li tedy snáze oslovitelné skupiny obyvatelstva pro šíření ekologicky příznivějších variant životního způsobu, jogíni se jeví jako jedna z nich.

Jádro představované práce spočívá v empirickém výzkumu: autorka se pokusila blíže charakterizovat jednu z brněnských skupin, jež praktikují jógu, s důrazem na hodnotové orientace jejích členů a na motivy, které je k józe přivedly.¹

V teoretické části práce autorka charakterizuje jógu jako ucelený myšlenkový systém a životní filosofii, podává stručný výklad o jejím původu a historii jejího šíření v Evropě, zasazuje ji do širšího kontextu tzv. nových náboženství 19. a 20. století.

Nová náboženství vznikla spojením prvků různých náboženských tradic, jsou výrazem celkového oživení religiozity a jisté krize velkých světových náboženství. Společná je jim idea evoluce jako neustálého pokroku a zdokonalování lidského ducha, monistický a holistický pohled na svět. Přitahují zejména tím, že kladou důraz na vlastní zkušenosti a prožitky a jsou ve své podstatě hluboce spirituální. Také jóga je chápána jako příklad nových náboženských podnětů, které, ač jsou většinou nabízeny v nábožensky neutrální formě, mohou se pro některé praktikanty stát novou formou náboženství. Pro křesťany může meditace v józe, jako znovuoobjevená forma kontaktu s Bohem, znamenat posílení jejich víry.

Výzkumné otázky:

- 1) Kdo jsou lidé, kteří pravidelně praktikují jógu? (sociálně-demografické charakteristiky)
- 2) Jaká je jejich hodnotová orientace?

1 V roce 1993, kdy autorka práci obhajovala, se závazná pravidla pro bakalářské diplomové práce na katedře sociologie FF MU teprve dotvářela. Studentské výzkumy z této doby nebyly před obhajobou předkládány k oponentskému posouzení, proto v případě této práce zmínka o jejím hodnocení očima oponenta chybí.

3) Které motivy je vedly ke cvičení jógy a jaký má pro ně jóga význam dnes?

4) Jak se jogíni liší z hlediska svého náboženského vyznání?

Základní soubor: 170 členů brněnského sdružení Oáza, kteří cvičí organizovaně jógu pod vedením cvičitele

Výzkumný soubor: vyčerpávající šetření, získáno 100 dotazníků

Metoda sběru dat: dotazníkové šetření

Vzhledem k tomu, že specifika každé jogínské skupiny do značné míry určuje její cvičitel, autorka neusilovala o širší zobecnění.

Ve sledovaném souboru převažovali mladí (67% do 35 let věku), středoškolsky (48%) a vysokoškolsky (41%) vzdělaní lidé. Ve srovnání s referenčním rámcem brněnské populace bylo mezi jogíny více svobodných a také větší zastoupení žen, profesně převládali zaměstnanci a studenti. Z hlediska pokročilosti patřili převážně k začátečníkům (71%).

Z více než poloviny věřících respondentů (63%) se většina hlásí ke křesťanství (40%), současně však sympatizuje s východními naukami. Jóga podle jejich názoru křesťanskou víru obohacuje a meditace je vhodným prostředkem k jejímu posílení. Jejich představy Boha jsou velice široké (Kristus, Átman, láska, světlo, představy holistické či pantheistické). Konvenčně nahlíženo, nejsou tedy respondenti ani pravými křesťany, ani pravými jogíny.

Analýza deklarovaných hodnot prokázala, že tito lidé na přední místa kládou, vedle těch obecně uznávaných (zdraví), hodnoty spjaté s duchovním životem a kultivující osobnost člověka (meditace, morální život, Bůh, kultura, vzdělání, volný čas). Respondenti tedy usilují o fyzické i duchovní zdokonalení, zvýšená soustředěnost na sebe sama nemusí však podle autorky nutně znamenat sobectví. Jen silná osobnost je schopna altruismu a zodpovědného přístupu ke světu.

Faktorová analýza motivů, jež respondenty přivedly k praktikování jógy, odhalila jako nejdůležitější tyto deklarované důvody: pochopit sebe sama a smysl svého života, dosáhnout duševní harmonie, poznat něco nového a zlepšit svou tělesnou kondici. Nyní je spíše oceňována možnost setkávat se s podobně zaměřenými lidmi a posílit svou náboženskou víru meditací. Spojení těchto dvou motivů lze interpretovat jako určitou formu náboženského společenství uvnitř sledovaného souboru. To, jak se zdá (a mnohé další), dokáže lépe uspokojovat spirituální potřeby tohoto druhu lidí, než tradiční církev.

Leona Klementová: Morální a politické rysy antického Říma z pohledu soudobých historiků

(Diplomová práce obhájená v roce 1997 na katedře historie FF MU, 78 s.)

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jarmila Bednaříková

Autorka v diplomové práci zpracovává politické a morální hodnoty římského světa na základě ohlasu pramenů níže uvedených historiků. Mezi jednotlivými etickými vlastnostmi se zmiňuje o kolektivismu a individualismu, o poměrech bohatých a chudých, o štedrosti a skromnosti atd.

Autorka nejprve seznamuje čtenáře s vývojem občanství v antickém Římě. Podává informaci o životě a díle antických historiků, z kterých čerpala, a doplňuje práci několika slovy o etice, zvláště stoické, protože stoicismus provází morálku antického Říma až do období úpadkového. Hlavní oddíl své práce autorka rozdělila na základě historických mezníků do čtyř částí, a to na dobu královskou, republikánskou, císařskou a období úpadku. K antickým autorům, z kterých čerpala, patří Cicero, Livius, Plútarchos, Sallustius, Tacitus, Marcus Aurelius, Ammianus Marcellinus a Salvianus. Z těchto pramenů vychází pokus o přehledné zpracování morálních a etických vlastností římského občana a hledání jejich souvislostí s politickými a správními dějinami jednotlivých období.

Ke královskému období se zachovalo málo pramenů, proto jsou informace o něm nedostatečné. Historikové vyzdvihují především tyto vlastnosti: zbožnost, mravní přísnost, statečnost a sebeovládání v jistých situacích. Náboženství zde plnilo funkci upevňující vnitřní jednotu obyvatelstva. Klid a poslušnost v Římě zajišťovala armáda.

Za doby republikánské Římané vynikají v umění praktického řízení státu a v otázce práva i vojenství. Soubor morálních vlastností, které se měly uplatňovat v životě a činech každého občana, byl posvěcen tradicí a odvozoval se ze zvyku předků (*mos maiorum*), z něhož čerpalo jak rozvíjející se právo, tak i náboženství. Znakem římského občana byla zbožnost (*pietas*), která však měla být nejen základem vztahu jednotlivce k božstvu, ale vyjadřovala i etickou stránku vzájemného vztahu mezi jednotlivcem a státem i mezi různě postavenými občany navzájem. K vlastnostem, jež se předpokládaly u občana, patřila mravní i občanská přísnost (*severitas*), sebeovládání (*temperantia*), schopnost činit uvážený úsudek (*consilium*), vážnost (*gravitas*), odhodlanost (*voluntas*) a skromnost (*modestia*). Tyto vlastnosti byly souhrnně vyjádřeny v pojmu *virtus*, což značí mužnost, statečnost. Římský stát byl veřejnou záležitostí (*res publica*), vůči níž měly ustoupit do pozadí záležitosti rodinné (*res familiaris*). Ne náhodou patřilo k největší úhoně, která mohla občana postihnout, byl-li postaven stranou občanského kolektivu a bylo-li mu zakázáno užívat veřejné vody a ohně (*aqua et igni interdicere*). Uzavřenost a relativní neměnnost rodinného života byly jedním ze zdrojů pověstného římského konzervatismu, který nacházel svůj výraz jak ve veřej-

ném, tak i v soukromém životě. Na sklonku republiky se začaly svazky propůjčující římské rodině její vnitřní sevřenost uvolňovat a soukromý život se počal odehrávat mimo rodinu. Bohatství se projevuje pohostinností, nákladnou stavbou budov i jejich vybaveností atd. Projevy přepychu a velkého rozhozování byly rozhořčeně kritizovány a odmítány přívrženci starých římských mravů, mezi něž náležel hlavně řečník Cato. Přes jejich snahu se však přísná morálka rozkládala a úpadek zachvátil i její nejpevnější nositelku, starou římskou rodinu.

Za císařství se obnovují mravní ctnosti, i když jejich hloubku a suverenitu nahlodává již červík individualismu a neuměřeného přepychu. Prosazuje se čím dál více hledisko individualistické narozdíl od kolektivismu, který zažil plný rozkvět za království a doby republikánské. Císařství je tedy mírným přechodem mezi kolektivním a individuálním životem. Za principátu vidíme obrovské rozdíly mezi jednotlivými občany. Jedni stojí na vrcholu přepychu a nádhery, druzí se brodí v špíně a jsou na pokraji živoření. Můžeme se také setkat s projevy štedrosti císaře a bohatších občanů vůči chudým, a to zejména v městě Římě.

Za dominátu stupnice etických hodnot velmi poklesla. Mravní přísnost a vážnost rodiny zcela vymizela, štedrost a skromnost již nepatřily mezi vydvíhané vlastnosti, ale stále ještě nevymřely. Statečné činy již nebyly obvyklým výrazem mužnosti a ctnosti, neboť si lidé spíše potrpěli na vlastní pohodlí a přepych. Individualismus zcela přehlušil postoj kolektivní, životní cíle se staly sobečtějšimi a etické ideály postupně mizely. Z bývalého občanského uvědomění zbyly jen trosky. Bujela korupce, udavačství, obohacování se na účet státu i lidí odsouzených v politických procesech. Sociální útisk vedl podle historiků ve svých důsledcích k tomu, že bohatí sice stále více bohatli, ale stát jako celek chudnul. V opouštění starých občanských ctností viděli antičtí historikové jednu z hlavních příčin potíží a posléze úpadku říše římské. Ale ani na sklonku antiky nevymizelo římské vlastenectví. Římany stmeloval pocit hrdosti na společně vybudovanou civilizaci, společně vytvořenou kulturu, kterou povznegli nad vítězíci a svobodné „barbary“. Římská občanská společnost se dlouhým vývojem přetvořila a odhalila světu novou tvář, tvář křesťanství a středověku.

V závěru autorka vytváří silně schematizovanou tabulku ctností a neřestí římského občana. V tomto schématu nejsou údaje striktně dané, jednotlivé vlastnosti se mohou překrývat či splývat v rámci jednotlivých období.

Tabulka mravních a morálních hodnot římského občana a římského světa

Sféry zájmu, vlivu	vlastnosti kladné	vlastnosti záporné
Vztahy jednotlivce k státu	kolektivismus	individualismus
Hmotné zajištění občana	bohatství	chudoba
Vlastnosti odpovídající hm. zajištění	štedrost, skromnost	lakota
Náboženství a stát	svoboda vyznání	pronásledování, perzekeruce
Vztahy mezi národy	mír	válka
Sexuální morálka	cudnost, čistota	cizoložství, nevěra
Rodinná morálka	úcta, pořádkumilovnost	žárliivost, týrání dětí a zvířat
Morálka povolání	laskavost, moudrost	pýcha, ješitnost
Morálka obchodu	štedrost, píle	závist, chybné jednání
Morálka zábavy a umění	skromnost, laskavost a píle	zbabělost, nesnaživost, neúcta
Společenská morálka	věrnost, trpělivost, pomoc	krutost, sebevražda, násilí
	vlastnosti kladné	vlastnosti záporné
Období královské	kolektivismus, chudoba, skromnost, cudnost, úcta, píle, věrnost, pomoc	válka, závist, chybné jednání, násilí
Období republiky	kolektivismus, štedrost, úcta, pořádkumilovnost, píle, laskavost, svoboda vyznání	bohatství, válka, žárlivost, pýcha, krutost
Období císařství	štedrost, laskavost, píle, pořádkumilovnost	individualismus, přepych, perzekeruce, válka, cizoložství, ješitnost, sebevražda
Období úpadku	štedrost, trpělivost, úcta, svoboda vyznání	individualismus, přepych, nevěra, zbabělost

Iva Křížová: Nová mužství

(Magisterská diplomová práce obhájená v roce 1997 na katedře sociologie FF MU, 139 s.)

Vedoucí práce: doc. RNDr. Hana Librová

Koncem 70. let jako reakce na ženská hnutí a také jako pokus o nalezení východiska z krize současné civilizace vznikly tzv. mužské studie, pojednávající o „nové maskulinitě“. Práce teoreticky rozpracovává téma mužských identit s ohledem na jejich širší souvislost se změnami životního způsobu, neboť právě nová mužství jsou prezentována jako naděje pro stabilitu partnerských vztahů a vyváženou výchovu dětí v době krize rodiny, ale také jako jedna z podmínek pro vytvoření ekologicky šetrnějšího sociálního prostředí.

Vedoucí práce Hana Librová i oponent PhDr. Ing. Radim Marada spatřují její ústřední přínos především v tom, že představuje odvážný krok do oblastí v české sociologii prakticky neznámé. Oba oceňují autorčinu vynalézavost při vyhledávání informačních zdrojů a její důkladnou teoretickou přípravu. Vedoucí práce autorce vytýká nedostatečně důsledné odlišení vlastních komentářů od referencí o literatuře, oponent naopak oceňuje přehlednost a jasnost výkladu, strážlivou a přiměřenou argumentaci a zejména schopnost autorky udržet sociologický náhled na problém i tam, kde pracuje s psychologickými koncepty a teoriemi.

Práce má charakter přehledové monografické studie. Zaměřuje se na tzv. nová mužství a mužská hnutí v západních zemích, čerpá zejména z anglo-americké literatury. Charakterizuje konvenční ukotvení mužské identity, sleduje její možné proměny a přerod směrem k novým mužstvím, pro něž je charakteristické spojení mužského elementu s vlastnostmi tradičně připisovanými spíše ženám – síly a odvahy s altruismem, soucitem a schopností empatie.

Noví muži v tomto pojetí nevyužívají svou sílu a pevnost postoje k panování, soupeření či sebeprosazování, svou energii naopak zaměřují na ochranu okolního světa, lidí i přírody. Jejich život je hrdinný, ne však ve starém, vojenském smyslu, nýbrž v novém, etickém a mravním. Koncept nových mužství se představuje jako alternativní a „nový“ také tím, jaký důraz klade na pluralitu těchto nových mužských identit oproti konvenčně přijímané polaritě „chlapáka“ a „slabocha“.

Práce nahlíží také tu dimenzi nových mužství, v níž je možné sledovat příklon k ekologicky šetrnějšímu a zdravějšímu způsobu lidského života. Představují tak jednu z možných nadějí pro důstojné žití na této planetě v době ekologické krize a krize rodiny za předpokladu, že harmonické a vyvážené vztahy uvnitř rodiny budou mít významný efekt na přeměnu celé společnosti. Práce je rozdělena do tří autonomních oddílů: „Mužská studia“, „Rodina“ a „Limity a šance změny (Místo závěru)“.

V první části se autorka zabývá rozborem mužských studií, které jsou analogií k bádání feministickému a vznikly v západních zemích koncem se-

dmdesátých let. Impulsů pro jejich vznik byla celá řada: společenská situace spojená s krizí hodnot a s krizí maskulinity, změna mužských rolí a rozvoj komplexnějších teorií mužské identity, stejně jako reakce na feminismus. Oblastmi zájmu mužských studií jsou bádání psychologická, sociologická a jejich popularizující proud, jenž je spjat především s tzv. mýtopoetickým mužským hnutím.

Psychologické studie věnují velkou pozornost analytické psychologii C. G. Junga – jeho konceptům archetypů, individuace, iniciačních rituálů a mateřského komplexu – a teoriím rozvoje osobnosti vůbec. Sociologická mužská studia jsou spjata zejména s teoriemi konstrukce a dekonstrukce mužské identity, svůj zájem věnují též metodologickým úskalím studia mužské proměny a způsobům prezentace výsledků mužských studií studentům, dalším odborníkům i veřejnosti.

Druhý díl práce se zabývá proměnami mužů v jejich vztahu k rodině. Autorka sleduje vývoj otcovství v podobách, jichž nabývalo v posledních padesáti letech, a popisuje jeho současné formy. Klade do protikladu konvenční podoby otcovství, zatížené mnohými stereotypy, a jeho nové formy, v nichž se muž aktivně zapojuje do výchovy svých dětí již od jejich narození a zároveň se spolu se svou ženou podílí na chodu domácnosti a s ním spojené každodenní rutinní práci. Na příkladu dvoukariérových manželství, jejichž kvalitativní sociologickou studii autorka rozebírá, dokumentuje zřetelný posun k těmto novým formám otcovství. Jiné výzkumy dokládají snahu některých rodičů vychovávat své děti bez ohledu na konvenčně přijímané stereotypní mužské a ženské role; upozorňují na význam i limity této výchovy.

V závěrečné části autorka diskutuje psychologická, společenská i institucionální omezení, na něž představa nového muže a nového otce v realitě naráží. Studované oblasti mužské proměny v západních zemích autorka doplňuje o rozměr ekologický – nové muže lze podle jejího názoru hledat také mezi ochránci přírody a lidmi vnímavými k přírodě vůbec. Autorka se přiklání k optimističtější vizi, která vidí možnost mužské proměny jako reálnou šanci. Dosavadní deklarativní příklon některých mužů k hodnotám nového mužství vnímá jako první krok, nikoli jako konečnou fázi změny. V závěru práce autorka nabízí indikátory odkazující k novým mužům v České republice a k možnostem jejich kvalitativního výzkumu u nás.

Kateřina Nedbálková: Motivace pro vegetariánství (sociální charakteristiky vegetariánů)

(Bakalářská práce obhájená v roce 1996 na katedře sociologie FF MU, 57 s.)

Vedoucí práce: doc. RNDr. Hana Librová

Vegetariánství je způsob stravování, který se v historii lidské kultury opakovaně vynořuje. Také v posledním desetiletí Česká republika zaznamenala pozoruhodný vzestup jeho příznivců. V Evropě 20. století není vegetariánství většinou realizací náboženského předpisu. Nejčastěji jde o stravovací zvyklost individuálně usilující o zachování zdraví, ale také o výraz šetrnějšího přístupu k přírodě. Práce je pokusem o popis sociálních charakteristik dnešních vegetariánů a jejich motivací, zejména s ohledem na vztah vegetariánů k ekologické problematice. Těžištěm je empirický výzkum, provedený na populaci brněnských vegetariánů.

Oponentura práce byla svěřena PhDr. Liboru Musilovi. Práci charakterizuje jako relativně zdařilý pokus o popis vybrané sociální skupiny, oceňuje autorčinu skepsi k možnostem širšího zobecňování. Textu vytýká některé formální nedostatky, literaturou nepodložené úvahy, které autorka užívá k formulaci některých hypotéz, a v jednom případě interpretační zkreslení zjištěných dat (týká se preference tuzemských potravin respondenty).

V teoretické části autorka vymezuje pojem vegetariánství a podává typologii jeho různých variant. Stručně se věnuje některým momentům historie vegetariánství a mezikulturním srovnáním vztahu národů ke zvířatům.

Na základě prostudované literatury autorka mapuje některé základní motivace, které mohou člověka vést k rozhodnutí stát se vegetariánem. Blíže charakterizuje motivaci zdravotní (prostředek prevence či léčby některých chorob), etickou (nesouhlas s krutostí života zvířat ve velkochovech), náboženskou (vegetariánství jako dogma) a „úživnou“ (ekonomicky výhodnější forma stravování, také s ohledem na stále rostoucí světovou populaci).

Autorka si pro potřeby svého výzkumu vegetariány vymezila široce jako lidi žijící se buď stravou zásadně bezmasou (vegani a úplní vegetariáni), nebo konzumující pouze maso rybí (částeční vegetariáni).

Výzkumné otázky:

- 1) Kdo jsou lidé, kteří se rozhodli stát se vegetariány? (sociální charakteristiky)
- 2) Jaké motivace nebo důvody je k tomu vedly?

Základní soubor: návštěvníci vegetariánských jídelen a prodejen v Brně (vegetariáni dle definice)

Výzkumný soubor: 107 návštěvníků vegetariánských jídelen a prodejen v Brně (vegetariánů dle definice), kteří obdrželi dotazník a vyplnili jej (samovýběr)

Metoda sběru dat: dotazníkové anketní šetření ve vybraných vegetariánských jídelnách a prodejnách

Doba sběru: březen 1996

Vzhledem ke zvolené metodě výběru respondentů autorka rezignovala na jakékoli širší zobecnění, výsledky mají vypovídací hodnotu pouze v rámci výzkumného vzorku.

Mezi vegetariány převažovali zejména mladí a svobodní lidé (83%), více než polovina jich nedosáhla ani 25 let (54%), s převážně středoškolským (71%) a vysokoškolským (21%) vzděláním, více než třetinu z nich tvořili studenti (38%). Čím přísnější je stupeň vegetariánství, tím méně respondentů jej zastává (8% vegani, 45% úplní vegetariáni, 47% částeční vegetariáni).

Výzkum potvrdil, že vegetariáni jsou většinou schopni velmi dobře verbalizovat svou motivaci. 54% respondentů uvedlo etické důvody, většinou jako nesouhlas se zabíjením zvířat a s krutými podmínkami velkochovu, 42% důvody zdravotní (někteří z nich na doporučení lékaře). Náboženskou motivaci uvedli pouze tři vegetariáni, ačkoli jinak se k východním náboženstvím přihlásilo více osob (17). Nikdo neformuloval „úživnou“ motivaci.

Vegetariáni se ve výzkumu představili jako věřící lidé (postoje 78% z nich jsou blízké některému ze světových náboženství), převážně jako křesťané (46%). Přiklánějí se ke zdravému způsobu života, jenž se projevuje nekuřáctvím, pravidelným cvičením, sportováním a netolerancí k užívání drog (zvláštní skupinu tolerantních v tomto ohledu tvořili sympatizanti anarchistického hnutí).

Nejčastěji se vegetariáni stravují doma (47%), kde si také jídlo sami připravují. Při nákupu potravin hledí především na kvalitu výrobku, téměř třetina (30%) dává přednost tuzemským potravinám. Velká část respondentů vlastní dokonce zahrádku (61%), na níž si pěstují potraviny pro domácnost. Devastaci životního prostředí považují vegetariáni za globálně závažný problém (64%), ekologickému hnutí projevují sympatie (75%).

Autorka v závěru práce konstatuje, že se motivační pozadí brněnských vegetariánů v podstatě shoduje s motivacemi rozpracovanými v odborné či popularizující literatuře. Oproti očekáváním převažuje však motivace etická a, co je podstatné, tato motivace nevychází z normativního náboženského konceptu, nýbrž z osobního vztahu vegetariána k životu a živým bytostem.

Jakub Patočka: Pohled starostů okresu Brno-venkov na ekologické iniciativy
(Bakalářská práce obhájená v roce 1996 na katedře sociologie FF MU, 121 s.)
Vedoucí práce: doc. RNDr. Hana Librová

Ekologické iniciativy vznikají a rozšiřují se v reakci na prohlubující se ekologické problémy. Ačkoliv lze mezi nimi podle analýzy příčin ekologické krize i užívaných metod práce rozlišit celou řadu různých přístupů, v otázce potřeby šířit ekologicky příznivé životní způsoby se shodují. Proto všechny ekologické iniciativy hledí se zájmem na ohlas, které má jejich úsilí ve společnosti. Venkovští starostové jsou skupinou, která může hrát při šíření ekologických postojů významnou roli.

Oponentury práce se ujal PhDr. Radim Marada. Za velmi cennou považuje úvodní teoretickou část, která tvoří kontext výzkumu samotnému. Oceňuje též „promyšlené vystavění standardizovaného rozhovoru“, jazykovou úroveň a čtivost textu. Práci vytýká neúměrný rozsah, sporou interpretaci některých zjištěných korelací, za „poněkud dlouhý krok“ považuje ústřední interpretační hypotézu konstruující dvě ideálně typické orientace starostů: technokraty (uzavřené) a demokraty (otevřené).

Obsáhlou teoretickou část práce uvádí vymezení pojmu „ekologická iniciativa“ a nástin typologie iniciativ působících v České republice. Autor zde zdůvodňuje soustředění svého zájmu na trojici ekologických iniciativ (Děti Země, Greenpeace, Hnutí DUHA) příbuzností jejich metod (zavádí pro ně termín „důrazné ekologické iniciativy“) a s odvoláním na dřívější sociologické výzkumy, podle nichž jsou právě tyto organizace výrazně nejznámější.

Teoretická část dále sumarizuje diskuse o vztahu veřejnosti a ekologického hnutí (spor o to, zda a nakolik by ekologické iniciativy měly dbát o „veřejné mínění“, spor o konformitu užívaných metod a přijatelnost navrhovaných řešení). Dále podává přehled pěti sociologických výzkumů, které se v posledních letech zabývaly předměty souvisejícími s tématem autorovým. Tři z nich jsou vyčerpávající šetření pro Českou republiku (IVVM, GfK, MORI). Další dva výzkumy vznikly na katedře sociologie FF MU a zabývaly se specifickou situací na jižní Moravě.

Výzkumné otázky:

- 1) Jaký je pohled starostů okresu Brno-venkov na ekologické hnutí?
- 2) Na čem závisí případné rozdíly ve smýšlení starostů o ekologických iniciativách?

Základní soubor: 137 starostů okresu Brno-venkov

Výzkumný soubor: vyčerpávající šetření, celkem 130 rozhovorů

Metoda sběru dat: standardizovaný rozhovor

Doba sběru: 17.duben – 5. květen 1996

V empirické části autor předkládá charakteristiky starostů a obcí okresu

Brno-venkov. Od socio-demografických rysů přes politickou orientaci starosty postupně přechází k položkám bezprostředně souvisejícím s tématem výzkumu, jako je například znalost ekologických iniciativ.

Tabulka: „Mohl(a) byste jmenovat některé z ekologických iniciativ, které působí v ČR? Pokud ano, uveďte:“

absolutní četnosti relativní četnosti	ani jednu	Hnutí DUHA	Děti Země	Green- peace	Bronto- saurus	ČSOP	Zelení/ SZ	Veronika	STUŽ	celkem
starostové okresu	22	74	51	42	15	5	25	9	1	130
Brno — venkov	16.9	56.9	39.2	32.3	11.5	3.8	19.2	6.9	0.8	
česká veřejnost ¹	61.7	18.3	12.7	14.9	3.5	0.8	6.2			

¹ údaje pro českou veřejnost z výzkumu GfK, leden 1996

Očekávané větší povědomí starostů o ekologických iniciativách, jež dokumentuje tabulka, nemá vážný vliv na jejich vztah k nim: tak jako u šetření pro populaci ČR, též starostové manifestují ve své většině kladné postoje. (Například 116 ze 130 starostů tvrdí, že souhlasí s cíli ekologických iniciativ.) Podrobnější poznatky přináší sémantický diferenciál pojmu „Ekologické iniciativy (Hnutí DUHA, Greenpeace, Děti Země)“. I zde v každém z tuctu párů vychází střední hodnota ekologickým iniciativám příznivě. Studované ekologické iniciativy jsou nejrozhodněji považovány za „potřebné“ (oproti „zbytečné“), za „užitečné“ (protiklad „škodlivé“), za „čestné“ (v páru s „nepřímné“), „vytrvalé“ (stálo proti „krátkodeché“). Naopak nejméně jednoznačné jsou inklinace u párů „vlivné — nevýznamné“ a „účinné — neúčinné“. Jelikož míra konkrétních znalostí o ekologických iniciativách je velice nízká, práce kondenzuje pohled starostů na důrazné ekologické iniciativy do pojmu „neinformovaná vstřícnost“.

Jako rozlišující znaky, s nimiž souvisely postojové difference mezi starosty, studie zjistila vzdělání (čím vyšší, tím relativně odmítavější vztah k ekologickým iniciativám), názor na přínos rozvoje civilizace (skeptici mají postoj kladnější), politické zařazení (starostové za KSČM a ODS mají méně vstřícné postoje oproti starostům reprezentujícím KDU-ČSL a opoziční demokratické strany; relativně nejvstřícnější vztah mají nezávislí). Významným diferenciálním znakem je názor na vhodná řešení ekologických problémů: zastánci technologických řešení mají relativně zamítavější stanoviska oproti zastáncům přísných zákonů. Odtud — a v kontextu s předchozími i dalšími odlišnostmi — autor konstruuje dva ideální typy: „demokrata“, který je obecně otevřenější občanským iniciativám, a „technokrata“, který je naopak v tomto ohledu uzavřenější. Práce v závěru přináší podněty pro strategii ekologických iniciativ.

Markéta Pimková: Venkovský turismus a jeho možnosti u nás

(Bakalářská práce obhájená v roce 1995 na katedře sociologie FF MU, 79 s.)

Vedoucí práce: doc. RNDr. Hana Librova

Turismus se během několika posledních desetiletí stal samozřejmou součástí života obyvatel tzv. vyspělých zemí. Negativní dopady na životní prostředí, které s sebou jeho rychlý a intenzivní rozvoj přinesl, vyvolaly snahy hledat k tzv. tvrdému turismu ekologicky příznivější alternativy, tzv. turismus měkký. Patří k němu turismus venkovský (agroturismus). Předkládaná práce se s pomocí empirického výzkumu pokouší zachytit obecné postoje venkovských obyvatel vybrané lokality k agroturismu, jejich motivy a názory vzhledem k případnému poskytování konkrétních služeb.

Oponentura práce byla svěřena PhDr. Liboru Musilovi. Oponent oceňuje autorčinu zdařilou formulaci výzkumného problému, včetně schopnosti statisticky ověřit relevantní hypotézy. Vytýká jí naopak zdrženlivost v interpretaci a širším sociologickém zobecňování.

V teoretické části práce autorka na základě prostudované literatury charakterizuje tvrdý turismus a jeho nepříznivé aspekty, nastiňuje podstatné rysy měkkého turismu jako pozitivní alternativy a seznamuje čtenáře s výzkumem agroturismu v Holandsku.

Negativním dopadem tvrdého turismu je bezesporu devastace krajiny, která může být výsledkem aktivit samotných turistů (znečišťování vodních zdrojů, eroze půdy), nebo důsledkem činnosti vyvolané jejich potřebami (výstavba nových objektů, silnic, letišť). Náhlý vpád turismu může také vést k narušení sociální stability a kulturní kontinuity dané země.

Měkký turismus má být ohleduplný vůči oblasti, do které směřuje. Má co nejméně zasahovat do jejího společenského a kulturního života a do jisté míry šetřit i její životní prostředí. Jeho cílem je tiché a nevtíravé poznávání země, porozumění jejím tradicím a jejich respektování. Negativní dopady eliminuje zejména větší rozptýlení turistů po krajině.

Podstatou venkovského turismu je pobyt turistů na vesnicích. Zpravidla bývají ubytováni v soukromí, kde se též stravují. Během svého pobytu se individuálně nebo ve skupinách seznamují s krajinou, zvláštnostmi oblasti, její kulturou a tradicemi. Pro rodiny s dětmi bývají přitažlivé rodinné farmy s domácími zvířaty.

V Československu byla tradice venkovského turismu, rozvinutá za první republiky, přerušena érou socialistického zemědělství. Po roce 1989 se znovu objevují pokusy o jeho obnovení. Jeho úspěšnost je podmíněna jak dostatečnou klientelou, tak existencí podnikavých venkovanů, kteří by turistům poskytovali své služby.

Výzkumné otázky:

1) Jaké jsou názory obyvatel podhorské oblasti Valašska na venkovský turismus?

2) Jaká je jejich ochota poskytovat služby agroturistům a co ji ovlivňuje?

Základní soubor: 140 domácností vesnic a samot spadajících do katastru obce Velká Lhota na Valašsku

Vyzkumný soubor: vyčerpávající šetření; byly získány dotazníky ze 100 domácností, reprezentovaných některým z dospělých členů

Metoda sběru dat: standardizovaný rozhovor

Doba sběru: srpen – září 1994

Autorka konstatuje, že se v obecné rovině setkala s relativně vstřícným postojem respondentů k venkovskému turismu. Více než polovina z nich (51%) se vyjádřila pro jeho provozování v tomto kraji a více než třetina (36%) projevila ochotu provádět turisty po krajině.

K možnosti poskytovat ubytování a stravu turistům ve vlastní domácnosti se však většina respondentů stavěla o poznání zdrženlivěji (82% dotázaných zamítlo tuto možnost v současné době, 69% i do budoucna). Více než třetina (35%) z nich zdůvodňovala svůj odmítavý postoj objektivními důvody (nevhodné podmínky – souvislost s velikostí domu se však nepodařilo prokázat); svou roli tu sehrály také obavy z narušení soukromí zcela neznámými lidmi (11%) a nedůvěra v ně (26%).

V daném vzorku se projevila souvislost věku a vzdělání respondentů s jejich názory na venkovský turismus. Nejvstřícněji se k němu staví mladí lidé (18 – 30 let). Respondenti s vyšším vzděláním měli mnohem častěji na venkovský turismus utvořený názor a častěji také osobně tento druh podnikání podpořili. Vzdělání mělo rozhodující vliv na ochotu respondentů provádět turisty po krajině. Motivem, který respondenty inspiroval k úvahám o poskytování služeb venkovským turistům především, byla vidina finančního přínosu pro vlastní domácnost (38%), ale také možnost sociálních kontaktů s novými lidmi (25%), či pomoc v hospodářství (9%, lidé s rozsáhlejším hospodářstvím o tom uvažují častěji).

Výzkum prokázal existenci povědomí o měkkém turismu v této oblasti a autorka se domnívá, že venkovský turismus má reálnou šanci se zde v budoucnosti rozvinout.

Pavel Stojar: Postoje vysokoškolských studentů k automobilismu
(Bakalářská práce obhájená v roce 1997 na katedře sociologie FF MU, 79 s.)
Vedoucí práce: prof. RNDr. Hana Librová

Individuální automobilismus se stal charakteristickým rysem moderního životního stylu, široce akceptovaným přes mnohé negativní dopady na životní prostředí i lidské zdraví, které s sebou jeho rozmach přinesl. Přesto některé postřehy ze západoevropských zemí v posledních letech ukazují, že v určitých sociálních skupinách – především u vzdělanější a mladší části populace – je patrný posun směrem k preferencím ekologicky šetrnějších způsobů dopravy.¹

V teoretické části práce autor pojednává o historii individuální automobilové dopravy i o jejím nebyvalém rozvoji v poválečném období. Sleduje sociální, psychologické, ekonomické a ekologické důsledky tohoto procesu, věnuje se historii negativních postojů k automobilismu i možným alternativám, které kritikové jeho negativních dopadů nabízejí. Problematika automobilismu je prezentována jako sociologicky nosná součást teorií o prostorové mobilitě. Autor sleduje, jak se z automobilu jako výsady společenské elity stalo masově produkované zboží a jak se proměnila jeho role statusotvorného činitele.

Práce reflektuje specifickou situaci České republiky, která se od počátku devadesátých let vydala přes mnohá upozornění západoevropských urbanistů i ekologů cestou mohutného rozmachu individuální automobilové dopravy a postupného omezování dopravy veřejné. V empirickém výzkumu se autor pokusil zjistit, zda u nás také existuje trend opačný. Sleduje obecný postoj k mobilitě, individuální dopravní strategii i reflektované postoje k automobilismu u vysokoškolských studentů. Srovnává přitom dvě podskupiny, u nichž očekává odlišnou percepci automobilismu: budoucí „intelektuály“ (příslušníci humanitních oborů) a budoucí techniky.

Výzkumné otázky:

- 1) Jaké jsou postoje studentů k automobilismu?
- 2) Jak se odlišují postoje studentů filozofické fakulty, reprezentujících typ budoucího intelektuála, od postojů studentů strojní fakulty, kteří reprezentují typ budoucího technika?
- 3) Je v postojích k automobilismu patrný rozdíl mezi muži a ženami?

Základní soubor: studenti Filozofické fakulty MU v Brně a studenti Fakulty strojní VUT v Brně

Výzkumný soubor: 265 respondentů (135 z fakulty filozofické, 130 z fakulty strojní) vybraných kvótním výběrem

1 Také u této anotace chybí informace o oponentském posudku, neboť její text byl připravován ještě před obhajobou práce samotné, již se ujal doc. Jan Keller.

Metoda sběru dat: dotazníkové šetření

Doba sběru: květen 1996

Výzkumný soubor zahrnoval 51% studentů filozofické fakulty a 49% studentů fakulty strojní, z toho 57% mužů a 43% žen. V podsouboru filozofické fakulty převažovaly ženy (70%), na strojní fakultě naopak muži (84%). Věk respondentů dosahoval v průměru 22 let.

Některí autoři (Mishan, Virilio) vidí souvislost mezi výrazně promobilitními postoji mladé generace a kladným vztahem k automobilismu. Výsledky výzkumu však hypotézu o tom, že kdo rád cestuje, raději a častěji jezdí sám automobilem, mezi brněnskými studenty nepotvrdily, 41% studentů udává neutrální nebo záporný vztah k cestování vůbec.

K pohybu po městě využívají studenti nejčastěji veřejnou dopravu (76%), k cestování na větší vzdálenosti vlak (58%). Podstatně důležitější roli, než je šetrnost vůči životnímu prostředí, však ve volbě dopravního prostředku hrají kritéria přijatelné ceny, dobrého spojení, rychlosti, bezpečnosti a pohodlí.

Výzkum odhalil velké rozdíly v postojích k automobilismu mezi studenty jednotlivých fakult. Studenti strojní fakulty cestují automobilem podstatně raději než studenti filozofické fakulty, častěji automobil sami vlastní, jsou méně spokojeni s hustotou dálniční a silniční sítě, častěji sledují motoristické rubriky v médiích a navštěvují motoristické akce, většina z nich považuje automobil za statusotvorný činitel a symbol společenské prestiže. U studentů filozofické fakulty se naopak projevuje větší distance od vlastnictví auta. 30% z nich odmítá v budoucnu vlastnit automobil (stejný názor mají na strojní fakultě jen 3% respondentů). Filozofové se také významně častěji domnívají, že auta jsou důležitým zdrojem znečištění životního prostředí a že negativní dopady automobilismu převyšují jeho pozitivní přínos.

Výzkum nepotvrdil předpoklad, že ženy mají méně pozitivní vztah k automobilu než muži. Kladné postoje vykazovaly nejčastěji ženy ze strojní fakulty.

Autor se na základě zjištěných dat domnívá, že se mu mezi studenty filozofické fakulty podařilo objevit skupinu, která se ve shodě se zkušenostmi západních zemí vyznačuje jistou mírou uvědomělé distance od individuálního automobilismu, a představuje tak naději pro ekologicky šetrnější přístup k dopravním problémům v budoucnosti.

Klára Valešová: Obnova řemesel na Moravě

(Bakalářská práce obhájená v roce 1997 na katedře sociologie FF MU, 70 s.)

Vedoucí práce: doc. RNDr. Hana Librová

Po roce 1989 začala v naší zemi obnova drobného podnikání, tedy i řemeslné výroby. Ve vizích a teoriích ekologizujících autorů je právě řemeslo s jeho specifickými hodnotami a životním způsobem nazíráno jako ekologicky příznivější alternativa k urbanizačním trendům, tovární výrobě a městskému životnímu stylu vůbec. Těžiště této práce spočívá v empirickém výzkumu, který sleduje sociodemografické charakteristiky řemeslníků a jejich hodnotové orientace. Ptá se, nakolik hodnoty těchto reálně existujících lidí odpovídají alternativním hodnotám, připisovaným řemeslníkům ve vizích a utopiích.

Oponentura práce byla svěřena PhDr. Radimu Maradovi. Oponent ocenil jak historické a teoretické uvedení do tématu řemesel, tak důkladné provedení výzkumu a pečlivou dokumentaci jeho průběhu a výsledků. Autorce naopak vytýká metodologickou nedůslednost při výběru respondentů, která způsobila nadreprezentování starších řemeslníků, a také přílišnou zdrženlivost a zkratkovitost při interpretaci některých zjištění.

Teoretický rámec práce vychází z vizí, myšlenek a poznatků sociálních utopistů, praeraffaelistů, autorů dopisujících do časopisu Resurgence a zejména kritických alternativních myslitelů E. F. Schumachera a A. Tofflera. Tito autoři spojují řemeslo s návratem k rodině a pospolitosti, zdůrazňují kladný vztah řemeslníků k práci a důležitost, kterou přikládají duchovním hodnotám oproti hodnotám materiálním. Jejich typickým rysem je též skromnost a šetrný přístup k přírodě. Řemeslníci jsou nahlíženi jako nositelé místní a regionální ekonomiky v souvislosti s decentralizačními vizemi. Na konkrétních příkladech z minulosti i současnosti autorka dokumentuje snahy o reálné uskutečnění těchto ideálů.

Autorka stručně vymezuje pojem řemesla, shrnuje jeho vznik a historický vývoj. Nastíňuje cestu, kterou prošla řemesla v České republice ve 20. století, a situaci, z níž dnešní řemeslná výroba u nás vyrůstá. Pro potřeby výzkumu autorka na základě získaných poznatků z literatury vytváří vlastní definici řemeslné práce:

- a) spadá do výrobní sféry
- b) probíhá v malovýrobě
- c) využívá přírodních materiálů
- d) výrobek má především utilitární funkci, nejen funkci estetickou, a je určen pro trh
- e) řemeslník celý výrobek vytváří sám, zná postup jeho výroby

Výzkumné otázky:

1) Kdo jsou lidé, kteří se zabývají řemeslnou prací? (sociodemografické charakteristiky)

2) Jaké hodnoty řemeslníci uznávají? Jsou to spíše lidé orientovaní k hodnotám tradice, rodiny a přátelských vazeb? Kladou důraz na dobře vykonanou práci, nebo spíše usilují o zisk a postavení?

Základní soubor: řemeslníci žijící na Moravě, s definovanými vlastnostmi, organizovaní v řemeslných sdruženích

Výzkumný soubor: vyčerpávající šetření 173 osob, získáno 95 dotazníků

Metoda sběru dat: dotazníkové šetření, standardizované interview

Doba sběru dat: červenec – prosinec 1996

Autorka prováděla typologický výběr. Vycházela z údajů informátorů – pracovníků skanzenů, muzeí a předsedů různých sdružení pro řemeslníky. Pro výzkum bylo získáno 95 dotazníků. Pro tak malý počet respondentů autorka rezignovala na statistické zobecnění.

Z analýzy věku, vzdělání a tradice řemesla v rodině autorka dochází k závěru, že se rodí nová generace řemeslníků – vysoké zastoupení mladších věkových skupin, osob s vyšším vzděláním. Zájem o řemeslo se u velké části z nich vyvinul z vlastní iniciativy, nejsou dědici řemeslnického rodu. Tito vzdělaní lidé často volí řemeslo jako uspokojivou a tvořivou alternativu zaměstnání.

Řemeslníci jsou však specifictví i dalšími charakteristikami, které korespondují s Tofflerovou „třetí vlnou“. Za povšimnutí také stojí naznačený nový typ náboženské víry. Dotazovaní se sice nehlásí k určité denominaci v takové míře jako česká populace, udávají však mnohem častěji, že náboženská víra (určitý druh spirituality) hraje v jejich životě důležitou roli. Řemeslníci často žijí na vesnici či malém městě a podstatné je, že se většina z nich podílí na jejich chodu. Jsou velmi aktivní v místních spolcích a sdruženích, často organizují různé sportovní, kulturní a společenské akce.

V souladu s teoretickými východisky kladou řemeslníci ve svých odpovědích důraz na rodinu, manželství a pospolitost, většinu tvoří lidé s vlastním rodinným zázemím. S tím také souvisí umístění řemeslnické dílny přímo doma. Práce hraje v jejich životě nezanedbatelnou roli. Jsou na ni hrdí, cení si jí a celkově ji chápou jako obohacující součást svého života (o čemž svědčí také přání předat řemeslo potomkům), nikoli jako prostředek k růstu vlastní prestiže. Řemeslníkům nejde o kariéru či zisk. Mnozí se ve svých odpovědích přibližují pozici dobrovolně skromných; řemeslo většinou není dobře finančně ohodnoceno.

Autorka se tedy na základě vlastních zjištění domnívá, že hodnoty přisuzované řemeslníkům utopisty či alternativními mysliteli výzkum potvrdil, byť šlo pouze o zachycení hodnot deklarovaných. V závěru práce navrhuje hlouběji prozkoumat možný alternativní životní styl těchto respondentů, jejich inklinaci k dobrovolné skromnosti a také roli, kterou v jejich životě hraje náboženská víra.

Martina Vráblíková: Ekofeminismus u nás?

(Bakalářská práce obhájená v roce 1996 na katedře sociologie FF MU, 74 s.)

Vedoucí práce: doc. RNDr. Hana Librová

Ekofeminismus je myšlenkový směr i hnutí spojující ideje feminismu a ochrany přírody. V jeho pojetí nese vinu za devastaci životního prostředí mužský svět racionality a agresivity, zatímco právě žena je nositelkou vlastností (pro některé ekofeministky biologicky daných, pro jiné získaných), které jsou přírodě blízké a pro celý svět „ekologicky žádoucí“. Těžiště předkládané práce spočívá v teoretickém uchopení společenského fenoménu, jehož sociologické poznání je v této zemi v počátcích. Práci doplňuje empirický výzkum, který zjišťuje postoje obyvatel malého města k některým otázkám ekofeministického hnutí.

Oponentura práce byla svěřena doc. PhDr. Janu Kellerovi. Oponent ji hodnotí jako výrazně nadprůměrnou – má dobře postavené téma a celkově kvalitní provedení. Vytýká opomenutí některých teoreticky nosných problémů (vztah ekofeminismu k anarchismu či k výtobytkům mužské expanzivity – např. k automobilu).

V teoretické části práce autorka na základě prostudované literatury sleduje ekofeminismus jako ideový směr i hnutí v návaznosti na historický vývoj feminismu. Zabývá se také vztahem ekofeminismu k jiným ekologickým hnutím, zejména k tzv. hlubinné ekologii.

Pojem ekofeminismus (ekologický feminismus) zavedla v r. 1974 Francoise d'Eaubonne, aby upoutala pozornost k možnostem žen při řešení ekologické krize. V současné době je literatura o ekofeminismu ideově velmi nejednotná. Společné všem ekofeministkám je snad jen tvrzení, že v moderní společnosti existuje spojení mezi útlakem ženy a útlakem přírody. Přesto můžeme v ekofeminismu vysledovat dvě ucelenější tendence. Jednou z nich je kulturní ekofeminismus, druhou ekofeminismus sociální.

Kulturní ekofeministky navazují na některé myšlenky radikálních feministek. Uznávají rozdílnost mezi mužem a ženou jako přirozenou, biologicky determinovanou. Žena podle nich disponuje vlastnostmi, jako je soucit, schopnost vcítit se, starostlivost, altruismus, jejichž prosazením by vznikl ekologicky žádoucí vztah k přírodě. Ke zlepšení vztahu k přírodě má přispět i změna duchovnosti. Podle kulturních ekofeministek není duchovnost – spiritualita – oddělena od těla. Je to vnitřní rozměr našeho vědomí. Skrze něj si uvědomujeme všudypřítomnost božského, svou přítomnost v posvátném celku přírody.

S úctou k tvořivým silám přírody souvisí i ekofeministická kritika moderní vědy, genetického inženýrství a kritika reprodukčních technologií. Manipulativní přístup moderní vědy degradoval podle ekofeministek přírodu na pasivní hmotu, kterou lze libovolně přetvářet.

Sociální ekofeministky navazují na socialistický feminismus. Všímají si

spojení mezi různými formami útlaku ve společnosti – sexismem, rasismem, třídním útlakem. Popírají biologickou determinovanost, která by ženy činila starostlivějšími, citlivějšími k přírodě. Žena je produktem stejné společnosti jako muž. Není tedy možné vytvořit alternativní ženskou společnost. Žena však během dlouhodobého působení v soukromé netržní sféře měla možnost rozvíjet etiku starostlivosti, péče o konkrétní druhé. Tuto etiku je podle ekofeministek nutné uplatňovat ve vztahu k přírodě.

V České republice se feminismus stal spíše intelektuální záležitostí, nemá širší podporu. Dle autorčina mínění tento negativní postoj neodstraní ani ekologický charakter hnutí.

Výzkumná otázka: Jaké jsou postoje obyvatel malého města k problémům relevantním pro ekofeminismus (k umělému oplodnění a genetickému inženýrství)?

Základní soubor: obyvatelé města Bzenec starší 18 let

Výběrový soubor: 141 obyvatel města, vybraných ze základního souboru kvótním výběrem

Metoda sběru dat: dotazníkové šetření

Doba sběru: listopad – prosinec 1995

Většina dotázaných umělé oplodnění schvaluje (75,4%) a zřejmě za ním nevidí nic špatného. Respondenti si, na rozdíl od ekofeministek, tento proces nespojují s experimenty s rozmnožováním lidí ve zkumavce (tyto experimenty schvaluje pouze 15% respondentů). Možnost umělého oplodnění ženy po přechodu však ocenilo jen 6,5% dotázaných.

Autorka předpokládala, že také zásahy do genů zvířat a rostlin bude schvalovat většina respondentů, dle ekofeministické teorie bude však patrný rozdíl mezi muži a ženami. 36,2% dotázaných schvaluje zásahy do genů zvířat s cílem zvýšit jejich užitkovost, 69,7% zásahy do genů rostlin s cílem vypěstovat trvanlivější a výživnější plodiny. Ženy se skutečně významně častěji stavěly proti těmto zásahům.

Autorka se na základě zjištěných dat domnívá, že změny v postojích respondentů by mohla přinést širší informovanost a veřejná diskuse. V ní by však působivějším argumentem bylo spíše nebezpečí zneužití genetického inženýrství, než zpochybnění samotného práva člověka zasahovat do procesů tvoření a do přírodních zákonitostí v duchu ekofeministického přístupu.

TÉMATA ROZPRACOVANÝCH STUDENTSKÝCH PRACÍ

Zuzana Bednářová: Subkultury katolických vysokoškoláků

Vítězslav Dohnal: Postoje venkovských obyvatel k „suburbánním migrantům“

Olga Jančaříková: Utopické prvky v environmentalistických projektech

Karolína Krátká: Sociální reprezentace vlka

Michal Kurečka: „HNOJNÍK“ – existuje identifikace lidí s místními názvy obcí?

Kateřina Lišková: Pochybnosti o tzv. ekologickém turismu

Hana Velechovská: Myslivci a ochránci zvířat: dva způsoby ochrany přírody a pohledu na zvíře

Martin Zaplatflek: Čajovna a její hosté

Martin Zaplatflek: Český Fair Trade

